

первой половины VII в., причины возникновения германо-славянского конфликта, его ход и основные последствия.

Ключевые слова: “государство” Само, Франкское королевство, лангобарды, Псевдо-Фредегар, Тюрингия, Вогатисбург.

Franko-Lombard military campaign against Samo “state” is reviewed in the article. The character of the military union of barbarous nations is described. The analysis of political situation of the first half of the VII cent., the reasons for the appearance of Germanic-Slavic conflict, the course of the struggle and its consequences are suggested.

Keywords: Samo “state”, Frankish Kingdom, Langobards, Chronicle of Fredegar, Thuringia, Wogatisburk.

УДК 929.5

Сергій ДУБЧАК

ЦЕРКОВНА ІЄРАРХІЯ В АРІАНСЬКІЙ ЦЕРКВІ ВАНДАЛО-АЛАНСЬКОГО КОРОЛІВСТВА (НА ОСНОВІ ДАНИХ ВІКТОРА ВІТЕНСЬКОГО)

У статті розглядається проблема функціонування Аріанської церкви в Вандало-аланському королівстві. Розглядається проблема функціонування тріступеневої ієрархії Християнської церкви в середовищі германців під час Великого переселення народів. Також розглядається проблема існування так званої “племінної церкви” готів під час їхньої мандрівки в Іспанію та можливість передачі такої форми церковної організації вандалам. Вказується на відсутність розробки таких проблем в історіографії після 20-х років XX ст., коли вивчалася “племінна церква”. Вказується на суперечність окремих аспектів предмета дослідження. Наводяться особливості функціонування церковної організації в умовах варварської державності в середині V ст.

Ключові слова: Аріанська церква, Вандало-аланське королівство, церковна ієрархія, “племінна церква”, германське аріанство, готи, Велике переселення народів.

Аріанство – це сукупність різноманітних доктрин, виникнення яких пов’язують із діяльністю александрійського пресвітера Арія (*Ἀρειος*, 256–336), котрий започаткував дискусію про Божу суть Ісуса Христа, тобто його співістотність (*ομοούσιος, homoousios*) із Отцем¹. Первинно вчення Арія зводилося до таких тверджень: Бог Отець – єдиний і трансцендентний; ніщо не може бути рівним Йому, а відповідно Син Божий не подібний та не рівний Отцю. Він створений Отцем, але Він є творінням досконалим – Логосом* Отця та Богом. Втім вказані атрибути не вважалися притаманними Синові відразу, а були даровані Отцем. Трійця в ученні Арія має субординаційну** структуру: Син нижчий Отця, Дух нижчий Сина. Вона є з’єднанням трьох не схожих одна на одну іпостасей: Бога Отця і створених ним Сина та Духа. Це вчення засудив Нікейський собор 325 р., але через несприйняття частиною церков запропонованої термінології (найбільше дискусій викликав термін співістотність – *ομοούσιος, homoousios*) розпочалась антинікейська реакція, яка породила ряд течій, відомих під узагальненою назвою аріанство.

Аріанські рухи, що виникли після собору, не відображали повною мірою вчення Арія, надихаючись тільки його ідеєю про неспівістотність Отця із Сином. Найрадикальнішого вчення набув рух **аномейв** (від грецького *ἀνόμοιος* – неподібний), котрі стверджували про абсолютну неподібність Сина до Отця, а також про його створення Отцем із нічого². Поміркованішими вважалися **омії** (*ὁμοίος, homoiios* – подібний) із визнанням подібності Сина до Отця у всьому,

* Логос (*λόγος*) – один із основних термінів античної філософії та християнської теології, означає розумовий початок світу, а також використовується для іменування Другої Особи Трійці – Сина, чи Ісуса Христа.

** Субодіоналізм (*subordinatio*) – напрям в ранньохристиянській теології II – IV ст., котрий стверджував існування ієрархії між особами Святої Трійці.

крім істоти. Третьою групою нотуються **оміусіани** (від грецького терміна *ομοιουσιος*, *homoiousios* – схожий в істоті) – адепти подібності Сина до Отця в істоті (*ομοιουσιος*, *homoiousios*). Четвертим рухом були **македоняни** (від імені свого творця, константинопольського архієпископа Македонія (*Μακεδόνιος*, архієпископ в 342–360) – незгідні із божественністю Святого Духа, вважаючи його створеним (*κτίσμα*), а не рівним Отцю і Сину. Дві останні групи аріан в джерелах та літературі часто називаються **напіваріанами** (*ἡμιαρειανοί*)³. Залежно від політичної кон'юнктури окремі імператори підтримували різні напрямки аріанства, доки всі його течії не засудили на Константинопольському соборі 381 р. Після цього аріанство зберігалось без державної підтримки в Імперії, але проникло в германські племена, серед котрих побутувало аж до середини VII ст.⁴.

Загальноприйнятим фактом вважається навернення готів до християнства єпископом Вульффілою (Ульфіла, *Ulfilas*, 311–383)⁵, котрий за повідомленням Йордана (*Jordanis*, *Jordanes*, † 552) був для них єпископом та племінним вождем (*pontifex ipseque primas*)⁶, повноваження якого виходили за межі окремого міста і стосувалися всього *gentes*. Вульффіла поділяв ідеологію аріан-оміів⁷, і саме через нього та готів аріанство перейшло нарешті до германських народів⁸. Посприяли утвердженню аріанства й закони Феодосія (*Theodosius*, 379–394), внаслідок яких, на думку російського історика кінця XIX ст. В.Н. Самуїлова, більшість вождів омійв перенесла свою діяльність до готів⁹.

Прийняття аріанства вандалами відбулося на території сучасної Іспанії і пов'язувалося із протистоянням між новоутвореним Вандало-аланським королівством та Західною Римською імперією. Основними підтвердженнями навернення вандалів в аріанство є повідомлення іспанського хроніста Ідація (*Hydatii Lemici*, *Idatius*, *Idacius*; бл. 394–469 або 427–410) під 428 р., в якому читаємо: “Гундеріх, король вандалів захопивши Гіспалу, протягнув нечестиві руки на церкву міста, швидко захоплений Божою справедливістю знищений демоном; його спадкоємцем став брат Гейзерік, котрий, за розповідями багатьох, відпав від католицької віри і перейшов у віроломне аріанство¹⁰. Цю інформацію пізніше продублював Ісидор Сивільський (*Isidorus Hispalensis*; 560–634)¹¹. Обидва автори серед перших зрадників католицької віри нотували Гейзеріка (ванд. *Geisarīx*; лат. *Gaisericus*, 428–477). Розграбування церкви в Гіспалі можуть засвідчувати прийняття аріанства Гундеріком (вандал. *Guntharīx*, лат. *Gundericus*, 407–428). На нашу думку, перехід в аріанство пов'язувався із подіями 421 р. та відбувся незабаром після них. А саме під цим роком Ідацій занотував: “Кастін командувач армії з великим військом та допоміжними підрозділами готів розпочав війну із вандалами в Бетіці. Коли він їх облогами довів до голоду, що вони вже були готові здатися, обманутий допоміжними загонами втік в Тарркону”¹². Саме перехід значної групи готів на бік вандалів посприяв поширенню серед тих аріанства в часи короля Гундеріка.

Отже, імовірно процес християнізації вандалів (в аріанській формі) перманентно тривав під час їхньої “подорожі” до Африки, де й завершився. При цьому саме в Іспанії частина вандалів прийняла аріанство – пізніше домінуючу релігію королівства. В період правління перших “африканських” королів вандалів Гейзеріка та Гунеріка (ванд. *Hūnarīx*, лат. *Hunirix*, *Hunericus*; 477–484) відбулося становлення Аріанської церкви вандалів за значної підтримки держави та в процесі жорсткої конфронтації із місцевими структурами Католицької церкви.

Сучасний російський дослідник Іван Копилов вважає, що до свого вторгнення в Африку вандали уживали запозичену у готів систему церковної організації, котру очолювали *sacerdotes*, що об'єднували в собі функції єпископів та пресвітерів. І тільки після утвердження в Африці вони перейняли в місцевої церкви триступеневу модель ієрархії та інститут чернецтва¹³. На думку І. Копилова, існування “племінної церкви” вандалам не вважалося властивим, вони головню орієнтувалися на організаційні засади Католицької церкви¹⁴.

Втім, за словами Дітріха Клауде, постійні міграції племен відбилися й на церковній організації готів, утворивши інститут так званої “племінної церкви”, куди входив принаймні один єпископ¹⁵. Цей інститут, на переконання Х. Вольфрама, перейняли також інші народи, зокрема вандали¹⁶. Погляди німецьких колег перейняла радянська історіографія. Зокрема А.Р. Корсунський вважав церковну ієрархію пристосованою до військово-племінного устрою германців¹⁷.

Обидві запропоновані гіпотези все ж не мають достатнього обґрунтування в джерелах, а є, радше умовиводами дослідників на основі опрацьованих матеріалів (про які самі дослідники зазвичай не згадують).

Якщо можна розглядати припущення організації Аріанської церкви готів на основі опосередкованих даних, то екстраполувати концепцію на Аріанську церкву вандалів слід доволі обережно. Адже не існує жодних підтверджень про становище церковної ієрархії вандалів перед їхнім вторгненням в Африку. Достовірніші дані поставленого питання наводить Віктор Вітенський (*Victor Vitensis*, 430 – кінець V ст.) в “*Історії неперслідувань*” (“*Historia persucutines Africanae provinciae sub Geiserico et Hunirico regibus Wandalorum*”).

За словами автора, аріанський клір очолював патріарх (*patriarch*), котрий виступав головним радником короля в релігійних питаннях та очолював аріанське духовенство на соборах¹⁸. Збереглися й імена двох осіб із вказаним титулом, зокрема Юкунд (*Iucundus*), котрий вперше був згаданий в контексті справи Армогаста (*Armogas*)*. Він заступився за життя, вважаючи, що страта останнього може зробити його мучеником в очах римлян-католиків. Тоді син царя Теодерік, що був його паном, наказав відрубати йому голову, але був стриманий своїм пресвітером Юкундом, котрий сказав: “Можеш його вбити, але, скаравши його мечем, римляни відразу назвуть його мучеником”¹⁹). Наступного разу Юкунда згадано в контексті справи сім’ї Теодоріка, котру провадив король Гунерік. У повідомленні читаємо: “В присутності великого натовпу, в центрі міста, біля входу на вулицю Нову, наказав спалити на вогнищі єпископа своєї релігії на ім’я Юкунд, котрого називали патріархом, через близькість до дому свого рідного брата Теодоріка, бо цей дім міг з його допомогою отримати королівську владу”²⁰.

Другим носієм цього титулу названо Кирила (*Cyriila*), згаданого серед основних сподвижників короля Гунеріка в протистоянні з католиком. Зокрема, він очолював спільний католицько-аріанський собор, де виступав від імені аріан: “Коли ці та інші слова були сказані, королівський секретар промовив: “Патріарх Кирила сказав дещо”. Наші єпископи обурені тим, що собі беззаконно та з марнославства взяв титул, сказали: “Хто дозволив щоби собі Кирила привласнював той титул?”²¹. Також Кирила виступав проти призначення католицьким єпископом Карфагена Євгенія (*Eugenius*, єпископ Карфагена в 481–505 рр.): “Отже, після висвячення єпископа Євгенія... розпочали переслідувати його аріанські єпископи, переповнені заздрістю, на чолі з єпископом Кирилою... та почали внушати королю, щоб заборонив тому сидіти на троні та промовляти до народу Божого...”²².

Обоє згадані аріанські патріархи носили й титул єпископа, будучи наближеними до королівського дому або окремих членів керівної династії. Ми вважаємо, що цей титул вандальські королі ввели вочевидь в останні роки правління Гейзеріка або ж на початку правління Гунеріка для підняття авторитету власних єпископів у дискусіях з католиками. Адже один із його носіїв Юкунд²³ названий пресвітером, і тільки після 477 р. занотований єпископом та патріархом²⁴. Також обурення “самопроголошення” патріарха Кирила католицькими єпископами свідчить про недавність такого призначення²⁵. Ймовірно, такий титул функціонував тільки при Гунеріку, адже ані до, ні після нього у Вандало-аланському королівстві нам не відомо єпископів, іменованих патріархами.

Аріанські єпископи відповідали за заміщення різноманітних посад при королівському дворі й залишалися особливо близькі королівській династії. У повідомленні Віктора з Віти читаємо: “Саме в цей час Гейзерік закликав своїх єпископів та наказав їм, щоб в його палаці на посади призначалися тільки діти аріан”²⁶. Архієреї також розпоряджалися конфіскованим майном²⁷, виконували функції королівських чиновників та намісників. Нариклад, єпископ Антоній (*Antonius*) був королівським намісником області на кордоні з Тріполітанією**, де ко-

* Справа Армогаста – вандал, котрий, будучи католиком, став жертвою репресій Гейзеріка. Потрапив в опалу внаслідок заборони королем займати посади при дворі неаріанам. Був на службі в домі Теодоріка (*Theodoricus*).

** Йдеться про колишню римську провінцію Тріполітанію, розташовану на території сучасної північно-західної Лівії.

мандував залогою та здійснював нагляд за тими, хто перебував тут у вигнанні. Окрім цього до кліру Карфагена, що разом із єпископом Євгенієм відправили у вигнання, призначили єпископів-аріан, змушених супроводжувати вигнанців: “На довгу дорогу їм було призначено товаришувати єпископів-аріан, людей безжальних та безчесних, щоби забирали в них харчі, котрі їм давали через християнське милосердя”²⁸. Незважаючи на значну заангажованість єпископів у справах державного управління, вони також здійснювали активну душпастирську діяльність. Зокрема, відомим є призначення в місто Тіпаза (сучасне місто Тіпаса, Алжир) в 484 р. аріанського єпископа для навернення місцевих католиків до аріанства²⁹. Саме аріанські єпископи виступали основними учасниками теологічних дискусій із католиками, апелюючи до постанов аріанських соборів* в Ариміні (сучасне місто Ріміні, Італія) та Селевкії (сучасне місто Сіліфке, Туреччина), де виробили аріанську догматику³⁰.

Про пресвітерів та дияконів володіємо лише кількома згадками. Одним із таких занотовано наближеного до Гунеріка Маріавіда, який намагався повернути прокуратора володінь свого патрона: “Знали ми також і іншого праведника іменем Сатур, що був відвертим прихильником церкви Христової та негідність аріан численно підтверджував з гідністю католика. Був він прокуратором дому Гунеріка. Певний диякон Маріавід, котрого особливо шанував Гунерік, намагався змусити Сатура стати аріанином”³¹. Серед пресвітерів згадано відомого Юкунда³² та Андвіта (*Andvit*), занотованого зокрема очільником розгону пасхальної літургії католиків у місті Регія (сучасне місто Хенхір Таукх, Алжир), здійсненого на чолі загону королівських військ: “В той час було заборонено пасхальні торжества, і в одній місцевості, що називається Регія, наші в честь свята Пасхи вирішили відкрити замкнену церкву, про що довідалися аріани. Відразу один їхній пресвітер, на ім'я Андвіт, зібрав загін військ та на чолі його розігнав натовп”³³. Відомі й інші згадки пресвітерів і дияконів, зокрема під час переслідування маніхеїв, що вчинив на початку правління Гунерік: “Всіх маніхеїв серед ви знавців своєї віри знайшов, особливо серед пресвітерів та дияконів аріанської ересі: сильно того встидаючись, з більшим запалом проти них виступив”³⁴.

Окремого дослідження заслугове присутність в аріан чернецтва. Так, Ганс-Йоахим Діснер переконаний у його відсутності³⁵. Втім, І. Копилов не згідний з поглядом колеги, припускаючи спроби аріан нав'язати свою віру місцевим католицьким чернечим спільнотам³⁶. Висновки історик базує на скупому повідомленні Віктора Вітенського, в якому читаємо: “Серед них був один, ім'ям Клементіан, їхній чернець, що мав напис на бедрі: Маніхей учень Христа Ісуса”³⁷. Оскільки це повідомлення єдине у своєму роді, тому доволі часто сприймалося скептично. Імовірно, аріанське чернецтво залишалось довандальським, не набуло масовості, а залишалось спільнотами католицьких ченців-рenegатів, засвідченим також відверто римським ім'ям згаданого ченця – *Clementianus*.

Отже, впродовж IV ст. Християнську церкву Римської імперії сколихали “аріанські суперечки”, в процесі яких виробилося кілька рухів, започаткованих вченням Арія. Аномейство (*ἀνόμοιος*) відкидало будь-яку подібність Христа з Отцем, а помірковане омійство визнавало певну подібність (*ὁμοιος*). В ході теологічних дискусій та спроб церковного порозуміння впродовж IV–V ст. із середовища омійів виокремилися рухи омійусіан та македонян, відомі з текстів сучасників як напіваріани (*ἡμιαρειανοί*). Омійусіанство, котре визнало подібність істот (*ομοιουσιος*) Отця та Сина набуло найбільшої поширеності. Завдяки ж діяльності Вульфїли та інших омійських діячів поміркована форма аріанства набула широкого поширення серед готів. З часом омійство еволюціонувало в омійусіанство та остаточно закріпилося в германців. Готи, прийнявши нову віру, передали її вандалам, в котрих та набула організаційних форм. Процеси аріанізації вандалів остаточно завершилися в Африці, де сформувалася чітка організаційна структура Аріанської церкви. На вершині ієрархії стояв найавторитетніший серед аріанських єпископів – патріарх, основний радник короля в справах віри. Нижче патріарха перебували єпископи, котрі виступали не тільки хранителями аріанської спадщини, а й королівськими

* На цих соборах сформували догматичні положення аріан-оміусіан, котрі стали фундаментом для подальших дискусій із католиками.

чиновниками із функціями намісників окремих частин Вандало-аланського королівства. Вони поєднували душпастирсько-місіонерську діяльність із військово-політичним контролем. Характерним є близькість єпископів до королівської династії та двору, відомі й призначення аріанських архієреїв до окремих міст королівства на заміну католицьким. Нижче єпископів розташовувалися пресвітери і диякони із функціями церковних та державних діячів. Слід відмітити також, що вони користувалися меншим впливом, ніж єпископи. Про існування менших чинів в Аріанській церкві джерела “мовчать”.

Отже, в африканських аріан сформувалася традиційна для Християнської церкви триступенева модель церковної ієрархії, а також, імовірно, засади чернецтва.

- ¹ Стасяк С.-Я. Основи догматичного богослов'я. Нотатки з лекцій о. проф. Романа Е. Роговського / о. С.-Я. Стасяк, о. Р. Завіла. – Львів : Місіонер, 1997. – С. 87.
- ² Арианство // Католическая Энциклопедия. Т. 1 : А–З. – М. : Изд-во Францисканцев, 2002. – С. 342.
- ³ Македоний I // Католическая Энциклопедия. Т. 3 : М–П. – М. : Изд-во Францисканцев ; Изд-во “Научная книга”, 2007. – С. 30.
- ⁴ Арианство // Католическая Энциклопедия. Т. 1 : А–З. – М. : Изд-во Францисканцев, 2002. – С. 343.
- ⁵ Самуилов В. История арианства на Латинском Западе (353–430) / Самуилов В. – СПб. : Аксион-этин, 2009. – С. 116.
- ⁶ Йордан. О происхождении и деяниях гетов. *Getica* / Йордан. – М. : Изд-во восточной литературы, 1960. – С. 174.
- ⁷ Самуилов В. Указ. сочинение. – С. 119.
- ⁸ Копылов И. А. Арианская церковь в Вандальской Африке V–VI вв. по данным “Истории гонений” епископа Виктора из Виты: иерархия и особенности вероучения [Электронный ресурс] / И. А. Копылов // Новый Исторический Вестник. – 2006. – № 2 (15). – Режим доступа : http://www.nivestnik.ru/2007_1/07.shtml.
- ⁹ Самуилов В. Указ. сочинение. – С. 130.
- ¹⁰ “Gundericus rex Vandalorum capta Hispali, cum impie elatus manus in ecclesiam civitatis ipsum extendisset, mox dei iudicio daemone correptus interit: cui Gaisericus frater succedit in regno. Qui, ut alioquorum relation habuit, effectus apostate de fide catholika in Arrianam dictus est transisse perfidiam”, див. Hydatii Lemici. *Continuatio chronicorum Hieronymianorum* / Hydatii Lemici // *Monumenta Germaniae Historica: Auctores antiquissimi* Т. XI. *Chronica minora saec. IV. V. VI. VII. Vol. II* / Ed. Teodorus Mommsen. – Berolini, MDCCCXCIV. – P. 21.
- ¹¹ Isidorus Iunioris episcopi Hispalensis. *Historia Gothorum Wandalorum Sueborum* / Isidorus Iunioris episcopi Hispalensis // *Monumenta Germaniae Historica: Auctores antiquissimi*. Т. XI. *Chronica minora saec. IV. V. VI. VII. Vol. II* / Ed. Teodorus Mommsen. – Berolini, MDCCCXCIV. – P. 296.
- ¹² “Castinus magister militum cum magna manu et auxiliis Gothorum bellum in Baetica Vandalis infert. Quos cum ad inopiam vi obsidionis artaret, adeo ut se trader iam pararent, inconsulte public certamine confligens auxiliorum fraude deceptus ad Terraconam victus effugit”, див. Hydatii Lemici. *Continuatio chronicorum Hieronymianorum*. – P. 20.
- ¹³ Копылов И. А. Церковь в системе организации власти и общества в вандальской Африке V–VI вв. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.03 [Электронный ресурс] / И. А. Копылов. – М. : РГБ, 2007. – С. 232–233. – Режим доступа : <http://diss.rsl.ru/diss/07/0101/070101030.pdf>.
- ¹⁴ Копылов И. А. Арианская церковь в Вандальской Африке V–VI вв. по данным “Истории гонений” епископа Виктора из Виты: иерархия и особенности вероучения [Электронный ресурс] / И. А. Копылов // Новый Исторический Вестник. – 2006. – № 2 (15). – Режим доступа : http://www.nivestnik.ru/2007_1/07.shtml.
- ¹⁵ Диснер Ганс-Иоахим. Королевство вандалов / Г.-Й. Диснер ; пер. с нем. В. Л. Санина, С. В. Иванова. – СПб. : Евразия, 2002. – С. 44.
- ¹⁶ Вольфрам Х. Готы / Х. Вольфрам. – СПб. : Ювента, 2003. – С. 129.
- ¹⁷ Корсунский А. Р. Религиозный протест в эпоху раннего средневековья в Западной Европе / А. Р. Корсунский // *Средние века*. – 1981. – Вып. 44. – С. 53.
- ¹⁸ Копылов И. А. Указ. сочинение.
- ¹⁹ “Quem cum Theodoricus regis filiis, qui eius dominus erat, poenis non valentibus capite truncari inssisset, a suo prohibetur Iucundo presbytero dicente sibi: “Poteris eum diversis afflictionibus interficere; nam, si gladio peremeris, incipient eum Romani martyrem praedicare”, див. Victor Vitensis. *Historia persucutines Africae provinciae sub Geiserico et Hunirico regibus Wandalorum* / Victor Vitensis // *Monumenta Germaniae Historica: Auctores antiquissimi*. Tomi III. Pars prior. Victor Vitensis *Historia*. – Berolini,

- MDCCLXXVIII. – P. 11; Wiktor z Wity. Dzieje prześladowań Kościoła w Afryce przez Wandalów. – Poznań, 2005. – S. 49; Виктор Витенский. История гонений в Африканской провинции. Рассказ о страданиях семи монахов. Перечень провинций и городов Африки (коммент. М. Ф. Высокий) // Церковные историки IV–V веков. – М. : РОССПЭН, 2007. – С. 110.
- ²⁰ “Adstande vulgo in media in media civitate pro gradibus plateau novae episcopum suae religionis, nomine Iucundum, quem patriarcham vocitabant, praecipit incendio concremari, ob hoc quod in domo Theuderici germani regis acceptissimus habebatur; cuius forte suffragio memorata domus regnum pterat optinere”, див. Victor Vitensis. Op. cit. – P. 16; Wiktor z Wity. Op. cit. – S. 57; Виктор Витенский. Указ. сочинение. – С. 118.
- ²¹ “Et cum talia et alia dicerentur, notarius regis respondit: patriarcha Cyrila dixit aliquos. Superbe et illicite sibi nomen usurpatum nostril detestantes dixerunt: legatur nobis quo concedente istud sibi nomen Cyrila adsumpsit”, див. Victor Vitensis. Op. cit. – P. 25; Wiktor z Wity. Op. cit. – S. 71; Виктор Витенский. Указ. сочинение. – С. 131.
- ²² “Ordinatio itaque episcopo Eugenio... coeperunt exinde Arrianorum episcopi invidia gravi torqueri, cotidianis et praecipue cum Cyrilla calumniis insectantes... suggerunt regi de illo, ut suum nequaquam sederet thronum, neque dei populo verbum faceret consvetum...”, див.: Victor Vitensis. Op. cit. – P. 15; Wiktor z Wity. Op. cit. – S. 55; Виктор Витенский. Указ. сочинение. – С. 116.
- ²³ Victor Vitensis. Op. cit. – P. 11.
- ²⁴ Ibidem. – P. 16.
- ²⁵ Ibidem. – P. 25.
- ²⁶ “Ipso enim Geisericus praeceperat tempore suadentibus episcopis suis, ut intra aulam suam filiorumque suorum nonnisi Arriani per diuersa ministeria ponerentur”, див.: Victor Vitensis. Op. cit. – P. 11.
- ²⁷ Ibidem. – P. 40.
- ²⁸ “Quibus adhuc in itinere longioris uiae constitutis destinantur, episcopis Arrianorum suggerentibus, homines immisericordes ac uiolentes, ut illud, quod eis forte miseratio Christiana uictui contulerat profuturum, crudeliter auferretur”, див.: Wiktor z Wity. Op. cit. – S. 108; Виктор Витенский. Указ. сочинение. – С. 159; Victor Vitensis. Op. cit. – P. 50.
- ²⁹ Victor Vitensis. Op. cit. – P. 47.
- ³⁰ Ibidem. – P. 41.
- ³¹ “Nouimus et alium ea tempestate, nomine Saturum. Qui oum lucidum esset membrum ecclesiae Christi et pravitatem Arrianorum libertate catholica frequenter argueret (fuit hic procurator domus Hunirici) conuenitur accusanto Marivado quodam diacono, quem Huniricus infaustus singulariter honorabat, ut fieret Saturus Arrianus”, див.: Victor Vitensis. Op. cit. – P. 12; Wiktor z Wity. Op. cit. – S. 50; Виктор Витенский. Указ. сочинение. – С. 112.
- ³² Victor Vitensis. Op. cit. – P. 11.
- ³³ “Quodam tempore paschalis sollempnitas agebatur; et dum in quodam loco, quae Regia uocitatur, ob diem paschalis honoris nostri sibimet clausam ecclesiam reserarent, conpererunt Arriani. Statim quidam presbyter eorum, Andvit nomine, congregata secum armatorum manum ad expugnandam turbam accendit innocentum”, див.: Victor Vitensis. Op. cit. – P. 10; Wiktor z Wity. Op. cit. – S. 48; Виктор Витенский. Указ. сочинение. – С. 110.
- ³⁴ “Quos paene omnes Manicheos suae religionis inuenit et praecipue presbyteros et diaconos Arrianae hereseos: unde magis erubescens amplius in illis exarsit”, див.: Victor Vitensis. Op. cit. – P. 13; Wiktor z Wity. Op. cit. – S. 53.
- ³⁵ Диснер Г.-Й. Указ. сочинение. – С. 166.
- ³⁶ Копылов И. А. Указ. сочинение.
- ³⁷ “de quibus repertus est unus, nomine Clementianus, monachos illorum, scriptum habens in femore: Manicheos discipulus Christi Iesu”, див.: Victor Vitensis. Op. cit. – P. 13; Wiktor z Wity. Op. cit. – S. 53.

В статье рассматривается проблема функционирования Арианской церкви в Вандало-аланском королевстве. Рассматривается проблема функционирования трёхступенчатой иерархии Христианской церкви в среде германцев во время Великого переселения народов. Также рассматривается проблема существования так называемой “племенной церкви” готов во время их переселения в Испанию и возможность передачи такой церковной организации вандалам. Указывается на отсутствие раз-работки таких проблем в историографии после 20-х годов XX ст., когда изучалась “племенная церковь”. Указывается на дискуссионность некоторых аспектов предмета исследования. Наводятся особенности функционирования церковной организации в среде варварской государственности в середине V в.

Ключевые слова: Арианская церковь, Вандало-аланское королевство, церковная иерархия, “племенная церковь”, германское арианство, готы, Великое переселение народов.

The scientific work dedicated to the problems functioning in the Arians Church Kingdoms of the Vandals and Alans. Dedicate to the problem functioning hierarchies of the Christian Church among Germans during the Barbarian invasions. Also dedicated the problem of existence so-called "Tribal Church" of the Goths during the migration in the Spain and the possibility of transferring this form of church organization Vandals. Specifies the lack of development of such problems in the historiography after 20 years of the twentieth century, when studied "Tribal Church". Indicated on the contradiction of certain aspects of the research subject. We give peculiarities functioning church organization in a barbarous state in the middle of V century.

Keywords: Arian Church, Kingdom of the Vandals and Alans, church hierarchy, "Tribal Church", Germanic Arianism, Goths, Migration Period (or Barbarian invasions).

УДК 929.5

Марія ГАВРИЛИШИН

КИЇВСЬКА ЗАГАДКА АГАТИ, ДРУЖИНИ АНГЛІЙСЬКОГО ПРИНЦА ЕДВАРДА ВИГНАНЦЯ

У статті розглянуто проблему походження Агати, дружини Едварда Вигнанця. Автор аналізує київську гіпотезу походження жінки у контексті зовнішньополітичних інтересів опікуна її чоловіка київського князя Ярослава Мудрого. Дебати щодо родинного коріння Агати продовжуються, однак київська версія є вірогідною, хоча поки не має однозначного підтвердження.

Ключові слова: династія Етелінгів, Едвард Вигнанець, Агата, матір Маргарити I Шотландської, Ярослав Володимирович.

Постать Агати, дружини англійського принца Едварда Вигнанця, є однією із найзагадковіших у ранньому середньовіччі. Писемні джерела у повідомленнях щодо її династичної належності відверто суперечать одне одному, як наслідок дискусії навколо походження Агати тривають вже кілька століть, а науковці до однозначного висновку досі не дійшли. Між тим особа Агати є надзвичайно важливою для дослідників генеалогії британських правлячих династій епохи середньовіччя. Попри те, що її спадкоємці так і не успадкували англійської корони, саксонський рід знайшов продовження у шотландській королівській династії Мак-Альпінів, оскільки донька Агати, Маргарита, у 1070 р. стала дружиною шотландського короля Малкольма III (1058–1093), а їхня донька Матильда-Едіт – першою дружиною англійського короля Генріха I (1100–1035). Відтак давня саксонська династія на деякий час повернулася на англійський трон. У зв'язку з цим постать Агати викликає жваве зацікавлення дослідників шотландської королівської династії Мак-Альпінів, норманської династії, і навіть істориків церкви, зацікавлених у з'ясуванні походження святої Маргарити.

В сучасній світовій історіографії побутує близько п'яти різних версій походження Агати, серед яких, зокрема, є й київська гіпотеза, котра приписує їй походження з Рюриковичів. На користь цієї гіпотези говорить тривале перебування чоловіка Агати, англійського принца Едварда Вигнанця (1016–1057) у вигнанні на території Русі¹.

Едвард Етелінг, син англійського короля Едмунда Залізноїбокого (989–1016), був висланий разом з братом Едмундом із англійського королівства після приходу до влади данського завойовника Кнута I (985–1037). За посередництва варягів, англійські принци знайшли притулок при дворі Великого київського князя Ярослава Володимировича, де проживали до 1046 р.

Едвард Вигнанець та його брат прибули на Русь між 1025–1028 рр.², будучи неповнолітніми, тому, вірогідно, їхнім опікуном упродовж всього часу проживання при цьому дворі був київський володар. Опікуном обох Етелінгів він міг стати з двох причин: по-перше, Ярослав доводився Едвардові Вигнанцю та його братові дядьком, оскільки його дружина княгиня Інгергерда-Ірина була двоюрідною сестрою матері принців Ельгіти, а отже, доводилася їм тіткою³. По-друге, із англо-нормандської метричної хроніки Жофре Гаймара, яка серед уцілілих